

Sygn. akt III UK 6/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 stycznia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło

SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M. S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.

o zwrot nienależnego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 17 stycznia 2019 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w R.

z dnia 28 września 2017 r., sygn. akt IV Ua [...],

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od skarżącego na rzecz
M. S. kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów
zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w R. IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem
z dnia 28 września 2017 r., po rozpoznaniu apelacji wnioskodawcy M. S. od wyroku
Sądu Rejonowego w R. – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia

21 kwietnia 2017 r. zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R. z dnia 15 lipca 2016 r. stwierdzając, że wnioskodawca nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia rehabilitacyjnego z funduszu chorobowego w kwocie 18.536,40 zł za okres od 20 sierpnia 2013 r. do 14 sierpnia 2014 r. oraz orzekł o kosztach procesu.

W sprawie tej ustalono, że wnioskodawca w dniu 11 sierpnia 2011 r. złożył wniosek o przyznanie mu renty z tytułu niezdolności do pracy. Organ rentowy wydał decyzję negatywną w tej sprawie. Po rozpoznaniu odwołania wnioskodawcy Sąd Okręgowy w R. wyrokiem z 27 stycznia 2014 r. (sygn. akt IV U [...]) uchylił tę decyzję, a organ rentowy w dniu 5 maja 2014 r. wydał nową decyzję odmawiającą przyznania wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Po rozpoznaniu kolejnego odwołania wnioskodawcy Sąd Okręgowy w R. wyrokiem z dnia 22 marca 2016 r. zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od 11 sierpnia 2011 r. do 31 maja 2016 r., oraz ustalił brak odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji. W wykonaniu tego wyroku organ rentowy w dniu 20 czerwca 2016 r. przyznał wnioskodawcy rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy. W międzyczasie w dniu 29 sierpnia 2013 r. wnioskodawca złożył wniosek o przyznanie mu świadczenia rehabilitacyjnego, które decyzją z dnia 18 października 2013 r. zostało mu przyznane na okres 8 miesięcy, tj. od 20 sierpnia 2013 r. do 16 kwietnia 2014 r., a następnie decyzją z dnia 30 kwietnia 2014 r. na dalszy okres od 17 kwietnia do 14 sierpnia 2014 r. Na obu decyzjach zawarte było pouczenie, że świadczenie rehabilitacyjne nie przysługuje osobie uprawnionej do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, zasiłku dla bezrobotnych, zasiłku przedemerytalnego lub świadczenia przedemerytalnego oraz do urlopu dla poratowania zdrowia, udzielonego na podstawie odrębnych przepisów, a o okolicznościach mających wpływ na uprawnienia do świadczenia rehabilitacyjnego należy niezwłocznie powiadomić podmiot dokonujący jego wypłaty. Wskazano też, że w przypadku przyznania spornej renty z tytułu niezdolności do pracy świadczenie rehabilitacyjne wypłacone

za okres ustalonej renty z tytułu niezdolności do pracy będzie świadczeniem pobranym nienależnie i podlegającym zwrotowi (potrąceniu z pobranej renty).

W takim stanie rzeczy Sąd pierwszej instancji uznał, że odwołanie wnioskodawcy nie zasługiwało na uwzględnienie, który był zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rehabilitacyjnych, ponieważ wnioskodawca każdorazowo w decyzjach o przyznaniu prawa do świadczenia rehabilitacyjnego był informowany, że świadczenie rehabilitacyjne nie przysługuje osobie uprawnionej między innymi do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy. W ocenie Sądu Rejonowego, takie pouczenia były napisane językiem zrozumiałym, który wyjaśniał w sposób dostateczny osobie nieposiadającej wykształcenia prawniczego jej sytuację prawną w przypadku równoczesnego pobierania renty i świadczenia rehabilitacyjnego. Podkreślił, że osoba, która spełnia przesłanki uzyskania prawa do renty w postaci braku rokowań odzyskania zdolności do pracy, nie może jednocześnie pobierać świadczenia rehabilitacyjnego, które przysługuje w razie pozytywnych rokowań odzyskania zdrowotnej zdolności do pracy. Wobec bezspornego przyznania wnioskodawcy prawa do renty również za okres pobierania świadczenia rehabilitacyjnego, oczywiste jest, iż prawo do tego świadczenia wnioskodawcy nie przysługiwało wobec ustalenia za pokrywające się okresy prawa do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy, dlatego podzielił stanowisko organu rentowego, że kwoty wypłaconych świadczeń rehabilitacyjnych podlegały zwrotowi.

Do odmiennych wniosków doszedł Sąd drugiej instancji na gruncie art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1778 ze zm., dalej powoływana jako ustawa systemowa). W tej ocenie bezpodstawna była aprobatą stanowiska, że wnioskodawca jest zobowiązany do zwrotu pobranego świadczenia, mimo że w rezultacie następujących po sobie zdarzeń nie był uprawniony do równoczesnej renty i świadczenia rehabilitacyjnego. Podstawowym warunkiem ustalenia i orzeczenia, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi w myśl art. 84 ust. 2 pkt 1 ww. ustawy systemowej jest równoczesny brak prawa do świadczenia rehabilitacyjnego oraz świadomość osoby przyjmującej to świadczenie wskutek otrzymania stosownego pouczenia, tyle że obie te przesłanki muszą wystąpić w

trakcie pobierania takich wzajemnie wykluczających się świadczeń, a nie dopiero po dokonaniu wypłaty świadczenia rehabilitacyjnego. Jeśli w trakcie pobierania tego świadczenia było ono należne, a okoliczności wyłączające do niego prawo, a w konsekwencji wiedza świadczeniobiorcy o takim stanie rzeczy wystąpiły dopiero *post factum*, to nie ma podstaw do uznania, że wypłacone należności podlegały zwrotowi. Przebieg zdarzeń faktycznych w przedmiotowej sprawie, w tym terminy wydawanych decyzji przez organ rentowy, a także wyroków sądowych sprawiały, że wnioskodawcy nie można przypisać wiedzy o wyniku rentowego sporu sądowego z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych wszczętego jeszcze w 2011 r., ale zakończonego dopiero w 2016 r. po wydaniu decyzji o przyznaniu i pobraniu świadczeń rehabilitacyjnych w 2013 r. W takim przebiegu sprawy wykluczone było uznanie, że wnioskodawca był prawidłowo zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, skoro nie miał świadomości, że pobierał świadczenie nienależne. Dlatego Sąd drugiej instancji orzekł reformatoryjnie i uwzględnił odwołanie wnioskodawcy, który nie ma obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rehabilitacyjnych.

W skardze kasacyjnej organ rentowy zarzucił naruszenie: 1/ art. 84 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej przez błędną wykładnię i przyjęcie, że podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi jest, po pierwsze brak prawa do świadczenia oraz po drugie świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynące ze stosownego pouczenia, które to przesłanki muszą wystąpić w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty; 2/ art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej przez błędną wykładnię, niezastosowanie i błędne przyjęcie, że w okolicznościach przedmiotowej sprawy nie zaistniały przesłanki w nim wskazane, gdyż wnioskodawca nie mógł mieć świadomości, że pobiera świadczenie nienależne, w sytuacji gdy sam złożył w 2011 r. wniosek o rentę z tytułu niezdolności do pracy i prowadził sprawę sądową o nabycie prawa do renty, jeżeli w trakcie tego postępowania składał wnioski o świadczenie rehabilitacyjne i był wyraźnie pouczony przez ZUS Oddział w R., że w razie ustalenia prawa do renty za okres pobierania świadczenia rehabilitacyjnego będzie zobowiązany do zwrotu wypłaconych kwot tego świadczenia; 3/ art.84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej w związku z art. 18 ust. 7 ustawy z dnia 25 czerwca

1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz.1368 ze zm., dalej powoływana jako ustawa zasiłkowa) przez przyjęcie z jednej strony, że świadczenie rehabilitacyjne nie przysługiwało wnioskodawcy po przyznaniu przez Sąd w 2016 r. prawa do renty od 11 sierpnia 2011 r. w związku z czym wnioskodawca utracił „z mocą wsteczną” prawo do świadczenia rehabilitacyjnego za cały okres jego pobierania, a zatem zaistniała taka okoliczność powodująca ustanie prawa do świadczenia rehabilitacyjnego, o czym wnioskodawca był pouczony, a równocześnie przez bezpodstawne przyjęcie, że w tych okolicznościach nie doszło do nienależnego pobrania spornego świadczenia, gdy „spełnione zostały wszystkie przesłanki do uznania świadczenia za nienależnie pobrane”; 4/ art. 18 ust. 1 ustawy zasiłkowej i art. 57 ust. 1 w związku z art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm., dalej powoływana jako ustawa emerytalna) w związku z art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej przez niezastosowanie w sprawie, z której „jasno wynika, że przesłanki nabycia prawa do świadczenia rehabilitacyjnego (rokowanie odzyskania zdolności do pracy) i prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy (brak rokowania odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu) wzajemnie się wykluczają i przyznanie prawa do renty (świadczenia trwalszego) stanowiło zaistnienie okoliczności powodującej ustanie prawa do świadczenia rehabilitacyjnego od samego początku, a co za tym idzie w związku z wyraźnym pouczeniem wnioskodawcy, że w takim przypadku świadczenie rehabilitacyjne będzie podlegało zwrotowi spełnione zostały przesłanki z art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej i kwota wypłaconego świadczenia rehabilitacyjnego jako nienależnie pobranego podlega zwrotowi”; 5/ § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie orzekania o niezdolności do pracy (Dz.U. Nr 273, poz. 2711 ze zm.) w związku z art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej przez nieuwzględnienie przy dokonywaniu oceny prawnej nienależnie pobranego świadczenia, w sytuacji gdy wyżej wskazany przepis prawa określa tryb procedowania przy ubieganiu się o świadczenia z ubezpieczeń społecznych i wskazuje, aby lekarz orzecznik ZUS orzekał o okolicznościach uzasadniających przyznanie świadczenia rehabilitacyjnego, jeżeli

osoba ubiegająca się o rentę z tytułu niezdolności do pracy spełnia warunki wymagane do uzyskania świadczenia rehabilitacyjnego, określone w przepisach o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa i odwrotnie przy ubieganiu się o świadczenie rehabilitacyjne orzekał o okolicznościach uzasadniających przyznanie renty, i wskazuje na zabezpieczenie interesów ubezpieczonych, przy możliwości uzyskania alternatywnych świadczeń, bez możliwości jednak pobierania za ten sam okres obu wyłączających się świadczeń; 6/ załącznika Nr 5 do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie określenia dowodów stanowiących podstawę przyznania i wypłaty zasiłków z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. z 2014 r., poz. 1594) - oświadczenie do celów świadczenia rehabilitacyjnego część I punkt 1 w związku z art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej przez nieuwzględnienie przy dokonywaniu oceny prawnej nienależnie pobranego świadczenia, w sytuacji gdy z przepisu tego wynika obowiązek złożenia informacji czy wnioskodawca wystąpił o ustalenie uprawnień lub ma ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy z podaniem organu rentowego i daty wystąpienia z wnioskiem lub daty, od której uprawnienia zostały ustalone oraz zobowiązanie do poinformowania podmiotu wypłacającego świadczenie rehabilitacyjne o wszelkich zmianach, w tym zakresie, co wskazuje na to, że okoliczność ta ma wpływ na późniejsze rozliczenie świadczeń.

Wskazując na powyższe organ rentowy wniosł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę wyroku i oddalenie apelacji wnioskodawcy ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w R. oraz o zasądzenie od wnioskodawcy na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawca wniosł o jej oddalenie oraz o zasądzenie od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa prawnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zawierała usprawiedliwionych podstaw kasacyjnego zaskarżenia. Dla rozstrzygnięcia sporu o zwrot świadczenia rehabilitacyjnego, które ubezpieczony w dacie jego ustalenia oraz w całym okresie przysługiwania pobrał zgodnie z prawem, gdyż w tym okresie nie ustalono mu jeszcze prawa do spornej renty z tytułu niezdolności do pracy, nie znajdował zastosowania art. 18 ust. 7 ustawy zasiłkowej, który stanowi, że świadczenie rehabilitacyjne nie przysługuje osobie uprawnionej między innymi do renty z tytułu niezdolności do pracy. Skoro w okresie pobierania przez ubezpieczonego świadczenia rehabilitacyjnego od 20 sierpnia 2013 r. do 14 sierpnia 2014 r. nie przysługiwało mu jeszcze jako „równoczesne” sporne prawo do renty, które zostało mu ustalone dopiero po długotrwałym i znanym skarżącemu organowi rentowemu postępowaniu sądowym zakończonym pozytywnie dla ubezpieczonego prawomocnym wyrokiem z dnia 22 marca 2016 r., który był wydany z datą wsteczną ustalenia uprawnień rentowych (od 11 sierpnia 2011 r. do 31 maja 2016 r.), to nie tylko chybione, ale prawnie wykluczone było stanowisko skarżącego, jakoby ubezpieczony nie był uprawniony do zrealizowanego świadczenia rehabilitacyjnego, które przecież w spornym okresie pobrał zgodnie z prawem oraz w usprawiedliwionej dobrej wierze.

Wprawdzie organ rentowy pouczył w decyzji przyznającej świadczenie rehabilitacyjne ubezpieczonego, z którym pozostawał już w zawisłym sporze o rentę z tytułu niezdolności do pracy, o treści art. 18 ust. 7 ustawy zasiłkowej, a w kolejnej decyzji o przedłużeniu prawa do tego świadczenia powiadomił ubezpieczonego, że „w przypadku gdy zostanie przyznana renta z tytułu niezdolności do pracy, świadczenie rehabilitacyjne wypłacone za okres, za który zostanie mu przyznana renta z tytułu niezdolności do pracy będzie świadczeniem nienależnie pobranym podlegającym zwrotowi (potrąceniu z pobranej renty)”, to taka informacja nie miała podstawy prawnej, z której wynikałby obowiązek zwrotu pobranego zgodnie z prawem i w dobrej wierze świadczenia rehabilitacyjnego, które ponadto przysługuje ubezpieczonemu na ogół w wyższej wysokości (art. 19 ustawy zasiłkowej) niż przyznana mu później, choć z datą wsteczną renta z tytułu niezdolności do pracy (art. 62 ustawy o emeryturach i rentach). Równocześnie później sądownie ustalone prawo do renty wymagało dostosowania tego wydanego

orzeczenia z datą wsteczną o sądownie ustalonych uprawnieniach rentowych do zastrzeżenia zawartego w ust. 2 art. 100 tej ustawy, że renta powinna być przyznana od dnia zaprzestania pobierania świadczenia rehabilitacyjnego, co w prawomocnie osądzonej sprawie „rentowej” wymagało odliczenia („odjęcia”) okresów legalnego pobrania świadczeń rehabilitacyjnych od okresów ustalonego prawa do renty, tyle że organ rentowy ze znanych tylko sobie przyczyn nie zaskarżył w tym kierunku prawomocnego wyroku ustalającego prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy bez ustawowego zastrzeżenia i wskazanego sposobu okresowego pomniejszenia ustalonej renty o wypłacone świadczenia rehabilitacyjne.

W ujawnionym stanie przedmiotowej sprawy wykluczone było uznanie, że doszło do pobrania nienależnego świadczenia rehabilitacyjnego przez ubezpieczonego, który nabył i zrealizował prawo do tego świadczenia legalnie i w dobrej wierze, gdyż w trakcie jego pobierania było to świadczenie należne z braku ówczesnie równoczesnego ustalenia spornego prawa do renty. Konkretnie rzecz ujmując, stan „nieprzysługiwania” świadczenia rehabilitacyjnego w rozumieniu art. 18 ust. 7 ustawy zasiłkowej nie występował (nie zaistniał) w okresach pobierania tego świadczenia z uwagi na ówczesnie i równocześnie brak „zbiegającej się” (konkurencyjnej) renty z tytułu niezdolności do pracy, która została dopiero później (w 2016 r.) prawomocnie orzeczona choć z datą wsteczną. Skoro ubezpieczony w spornych okresach pobrania świadczenia rehabilitacyjnego nie miał ustalonego prawa do renty, to nie zachodziły podstawy do stosowania dyspozycji art. 18 ust. 7 ustawy zasiłkowej wykluczających prawo do dwóch świadczeń z ubezpieczenia społecznego, które nie zbiegły się równocześnie w tych samych okresach. Oznacza to, że obie przesłanki do potencjalnego zastosowania art. 84 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy systemowej w postaci wystąpienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczenia rehabilitacyjnego oraz pouczenia o braku prawa do jego pobierania wraz z przysługującą rentą z tytułu niezdolności do pracy powinny wystąpić łącznie i równocześnie w trakcie „zbiegu” prawa do takich konkurencyjnych świadczeń, z prymatem uprawnień rentowych, a nie dopiero po zakończeniu okresów legalnego zrealizowania ówczesnie przysługującego jednego świadczenia rehabilitacyjnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2009 r., I UK 174/09, LEX nr 585709).

Prawa do ustalonego i pobranego na podstawie ostatecznej decyzji organu rentowego świadczenia z ubezpieczenia społecznego nie mógł z braku adekwatnej podstawy prawnej utracić ubezpieczony, który nabył i zrealizował to świadczenie legalnie i w dobrej wierze, tj. w okolicznościach, które nie kwalifikowały stanu nienależnie pobranego świadczenia rehabilitacyjnego, które nie było wypłacone w okolicznościach powodujących ustanie ówczesnie niespornego prawa do świadczenia rehabilitacyjnego w okresach jego legalnego przysługiwania i pobrania, choćby nawet ubezpieczony był pouczony o „potencjalnym”, ale potwierdzonym dopiero późniejszym prawomocnym wyrokiem sądowym ustaleniu z datą wsteczną prawa i prymatu później przyznanej renty z tytułu niezdolności do pracy. Konkretnie rzecz ujmując, w prawie ubezpieczeń społecznych nie ma podstawy prawnej, z której wynikałoby, że prawo do legalnie zrealizowanego świadczenia z ubezpieczenia społecznego może być unicestwione lub „zastąpione” z mocą wsteczną innym świadczeniem wskutek późniejszego prawomocnego wyroku sądowego przyznającego konkurencyjne świadczenie z ubezpieczenia społecznego.

Równocześnie, późniejsze ustalenie wyrokiem sądowym - po okresach zrealizowanego legalnie i w dobrej wierze świadczenia rehabilitacyjnego - prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy z datą wsteczną, która przysługuje po zakończeniu pobierania świadczenia rehabilitacyjnego (art. 100 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach) powinno być jurysdykcyjnie orzeczone z uwzględnieniem (odliczeniem) okresów legalnie pobranego świadczenia rehabilitacyjnego. Skoro jednak w takim możliwym kierunku adekwatnego zreformowania prawomocnego wyroku o przyznaniu z datą wsteczną renty z tytułu niezdolności ubezpieczonego do pracy z wymaganym odliczeniem pobranego legalnie i w dobrej wierze świadczenia rehabilitacyjnego skarżący organ rentowy nie podjął wymaganej inicjatywy procesowej (nie zaskarżył wyroku orzekającego o terminach i okresach przysługiwania przyznanej renty), to skarżący nie mógł oczekiwać bezpodstawnej i bezzasadnej sanacji własnych zaniechań procesowych w tej innej sprawie rentowej w przedmiotowej sprawie o zwrot legalnie zrealizowanego świadczenia rehabilitacyjnego, które nie było świadczeniem nienależnie pobranym w rozumieniu art. 84 ustawy systemowej, choćby nie zostało prawidłowo ustalone i „rozliczone” w sądowej sprawie rentowej przede wszystkim z zawinienia pozwanego organu

rentowego.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., zasądzając od skarżącego należne ubezpieczonemu koszty zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym w zgodzie z art. 98 k.p.c.